

Pécsi Tudományegyetem

Filozófia Doktori Iskola

Egy érv a reduktív materializmus mellett

Doktori értekezés tézisei

Készítette: Herpai Csaba Sándor

Témavezető: Dr. Kocsis László

Pécs, 2022

Tartalomjegyzék

Az értekezés gondolatmenetének rövid vázlata.....	3
Az értekezés főbb megállapításai.....	3
1. Intuitív álláspontok összeütközése.....	3
2. A két alapvető intuíció.....	5
3. Filozófiai elméletek: az intuíciók kifejtései?.....	6
4. A félreértések oka: a kétértelműség.....	7
5. A filozófusok négyféle hozzáállása az elmefilozófiai vitákhoz.....	8
6. A kétértelműség eredete.....	9
7. Fogalmi infláció.....	9
8. Az egyensúlyi elmélet.....	10
9. Az A-intuíció tartalmának pontosítása.....	11
10. A reduktív materializmus mint egyensúlyi elmélet.....	11
Főbb forrásmunkák.....	14
A témában elhangzott konferencia-előadások.....	15

Az értekezés gondolatmenetének rövid vázlata

Az elmefilozófiai viták vizsgálata felszínre hozza azt a tényt, hogy az elmefilozófiai álláspontok mögött különböző intuitív meggyőződések állnak. A két ellentétes intuíció az antirevizionista és a revizionista intuíció. Ez felveti a kérdést, hogy nem értelmezhetjük-e az elmefilozófiai álláspontokat az intuitív meggyőződések elméleti kifejtéseként, és az elmefilozófiai vitákat a különböző intuitív nézetek közötti ellentétek következményeiként. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű, mert az alaposabb elemzés kimutatja, hogy az elmefilozófiai elméletek valójában rendszerint nem képesek meggyőzően kifejezésre juttatni szerzőik intuitív meggyőződéseit. A legtöbb elmélet ugyanis kétértelmű, lehetőség van revizionista és antirevizionista olvasatára is, és a szerzők nem tudják kikényszeríteni műveik revizionista vagy antirevizionista olvasatát. Amikor a revizionista meggyőződésű filozófusok antirevizionista műveket olvasnak vagy megfordítva, akkor a félreértések, illetve a témaváltások vádjai és feloldhatatlan patthelyzetek jellegzetes mintázatai figyelhetők meg. Mindez pedig nem véletlen, amit az elméletek alaposabb kifejtése kiküszöbölhet, hanem szisztematikus következménye a fenomenális hozzáférhetetlenségének, amire olyan filozófusok, mint Wittgenstein, rég figyelmeztettek minket, de a jelenséget mégsem veszi minden filozófus komolyan. Ha úgy véljük, hogy célszerű elkerülni az elmefilozófiában a kétértelműségeket és az ebből eredő terméketlen vitákat, akkor olyan elméletek elfogadására kell törekednünk – úgynevezett egyensúlyi elméletekére – amelyek a lehető legkevésé érzékenyek a kétértelműségekre. Egy ilyen elmélet a reduktív materializmus, ahogyan Place, Smart és Feigl kezdeményezte, végül pedig klasszikus formájában Lewis fogalmazta meg. Az egyensúlyi elmélet szükségessége melletti érvelés és annak bizonyítása, hogy a reduktív materializmus egyensúlyi elmélet, egy érv a reduktív materializmus mellett.

Az értekezés főbb megállapításai

1. Intuitív álláspontok összeütközése

Amikor az emberek – akár filozófusok, akár laikusok – a tudatosságról gondolkodnak, megfigyelhető, hogy egészen különböző álláspontokat tartanak maguktól értetődőnek.

Ha például megkérdezzük őket, hogy egy robot, mely kamerájával érzékeli az útjába kerülő akadályokat és kikerüli őket, valóban „látja”-e ezeket a tárgyakat, vagy mondhatjuk-e, hogy melege van a termosztátnak, amely bizonyos hőmérséklet felett elzárja a fűtést, akkor lesznek, akik nehezen megválaszolható kérdésnek tartják ezeket a kérdéseket, és kételkednek abban, hogy egy robotnak

vagy termosztátnak szó szerint látást vagy hőérzetet tulajdoníthatunk. Esetleg úgy vélik, hogy csak idézőjelbe téve, metaforikusan állíthatjuk, hogy egy gép „lát” vagy „érez” valamit. Mások viszont nem látnak lényeges különbséget az emberi vagy a gépi látás között: mindkettő csupán érzékelés. Talán az emberi érzékelés komplexebb, mint a jelenleg létező gépeké, de ennél „mélyebb” különbség nincs.

Vannak, akik kételkednek abban, hogy egy robotnak vagy számítógépnek valódi látásélménye vagy hőérzete, esetleg érzelmei lehetnek. Elismerik, hogy egy ügyesen beprogramozott gép képes az emberi viselkedést utánozni – ám ez szerintük csak szimuláció, és a szimuláció nem valóság. Mások számára éppen ilyen nyilvánvaló, hogy az emberi elme és annak számítógépi szimulációja között nincsen lényeges különbség, hiszen agyunk is egyfajta számítógép.

Vannak, akik lényeges különbséget látnak ember és számítógép vagy robot között, és azt mondják: embernek lenni „valamilyen”, az embernek szubjektív élményei vannak, míg egy gépnek nincsenek. Mások viszont ezt az ember „különlegességébe” vetett vallási eredetű hiedelemnek tartják, és tagadják, hogy lényeges különbség lenne ember és gép között. Csakhogy ennek kétféle következménye lehet: vagy az, hogy szerintük a gépnek is ugyanúgy lehet szubjektív élménye, mint az embernek, vagy ellenkezőleg: az, hogy sem a gépben, sem az emberben nincs meg az az állítólagos többlet, ami mások szerint az emberben megvan a géphez képest. Ha a gép és az ember között nincs radikális különbség, ez abból is fakadhat, hogy mindkettő rendelkezhet tudatos élménnyel, de abból is, hogy egyik sem.

Ha feltesszük azt a kérdést, hogy biztosan te is ugyanolyannak látod-e a színeket, mint én – és nem például az én zöldem a te pirosad és megfordítva – akkor az emberek egy része érti ezt a kérdést, sőt bevallja, hogy már eltöprengett ezen. Mások viszont nem értik a kérdést, vagy egészen máshogy értik, például azt hiszik, hogy a kérdésfeltevés a szintévesztésre vagy valamilyen színlátási zavarra vonatkozik.

Vannak, akik számára rejtély, hogy hogyan rendelkezhetünk szubjektív tapasztalatokkal, miért „valamilyen” nekünk lenni. Úgy vélik, annak megértéséhez, hogy miért „valamilyen” számunkra látni vagy hallani valamit, és miért éppen olyan, amilyen, nem elég a szem, a fül, vagy az agynak a látási és hallási ingerek feldolgozásáért felelős területei működésének mégoly alapos leírása sem: valami „kimarad” minden ilyen tudományos magyarázatból. Mások viszont úgy látják: mihelyt megmagyaráztuk a látás, a hallás stb. biológiai mechanizmusait, mindent megmagyaráztunk. Megmagyaráztuk a tapasztalatot, mihelyt megmagyaráztuk az információfeldolgozó és megismerő funkciókat.

Sok hasonló példán gondolkodva megállapíthatjuk, hogy ezeknek a homlokegyenest ellenkező, de gyakran magától értetődőnek, alapértelmezettnek tartott véleményeknek a háttérben intuitív meggyőződések lappanganak. A fontos észrevétel a gondolatmenetnek ebben a stádiumában az, hogy úgy tűnik, nem mindenkinek ugyanazok az intuitív meggyőződései a tudatosság témájával kapcsolatban.

A filozófusok gyakran hivatkoznak arra, hogy elméleteik összhangban vannak az emberek természetes intuícióval vagy a józan ésszel. Az ebben az értekezésben is hivatkozott Sytsma empirikus kutatásainak eredményei azonban azt mutatják, hogy a tudattal kapcsolatos kérdések vonatkozásában igencsak megoszlanak a laikusok véleményei. Kimondhatjuk, hogy a tudatossággal kapcsolatban nem létezik a természetes, intuitív hiedelmek egyetlen, egységes készlete a laikusok körében – ahogy a filozófusok körében sem.

2. A két alapvető intuíció

Két alapvető intuíciót különböztethetünk meg. Ezeket értekezésemben R (revizionista) és A (antirevizionista) intuíciónak nevezem. Az antirevizionista intuíció hatására kialakított antirevizionista meggyőződésekkel azok rendelkeznek, akik számára hosszabb magyarázatok nélkül is világos, mire kérdezünk rá, amikor azt firtatjuk, mindenki ugyanolyannak látja-e a jelzőlámpa színeit, és könnyen elképzelhetőnek tartják, hogy egy gép „valójában” nem tud látni vagy érezni, szemben egy emberrel. Az antirevizionista intuícióval rendelkezők számára kézenfekvő, hogy a tudatos élmény valami, a viselkedésen, az érzékelésen vagy az információfeldolgozáson felüli „többlet”. Ezért egy gép hiába képes érzékelésre vagy információfeldolgozásra, még nem biztos, hogy „lát” vagy „tud” is abban az értelemben, mint mi, emberek.

A revizionista meggyőződést ezzel szemben úgy lehetne megfogalmazni, hogy „mihelyt megmagyaráztuk az érzékelés, észlelés vagy megismerés és információfeldolgozás mechanizmusait, nincs további kérdés”. Túl az érzékelés, kogníció és viselkedés mechanizmusain, nincs semmiféle „speciális”, nehezen magyarázható vagy rejtélyes érzetminőség, szubjektív élmény vagy bármi olyasmi, amiről az elmefilozófusok a tudat állítólagos rejtélye kapcsán beszélnek.

Ahol az antirevizionisták rejtélyeket vagy megmagyarázandó minőségeket látnak, ott a revizionisták legfeljebb misztifikációt gyanítanak. Míg az antirevizionisták szerint az elmefilozófia feladata többek között megmagyarázni a fenomenális tudatosságot, azt, hogy miért „valamilyen”

nekünk lenni, addig a revizionisták szerint az elmefilozófia egyszerűen a „pszichológia filozófiája” kell hogy legyen, nagyjából olyan értelemben, ahogy létezik a „biológia filozófiája” vagy a „számítástechnika filozófiája” is.

Röviden, a revizionisták szerint nem létezik az a fajta létező vagy tulajdonság – a tapasztalat „kvalitatív karaktere” vagy „milyensége”, amely az antirevizionisták számára olyan központi jelentőségű, hogy a filozófia egyik alapproblémáját jelenti a vele kapcsolatos állítólagos tények összeegyeztetése tudásunk más elemeivel.

Az antirevizionisták szerint ezzel szemben nagyon is létezik a tudatosság, mint sajátos tulajdonság. Mentális állapotaink egy része „fenomenálisan tudatos”, vagyis „valamilyen” átélni őket. Ez pedig olyan sajátossága tapasztalatunknak, amely egy tudománynak sem tárgya, így a filozófiára vár az a feladat, hogy kutassa ezt.

3. Filozófiai elméletek: az intuíciók kifejtései?

A két intuíció (körülbelüli) meghatározása után felmerül a kérdés, hogy nem értelmezhetnénk-e úgy a különféle elmefilozófiai álláspontokat, mint amelyek az antirevizionista vagy a revizionista intuitív meggyőződések filozófiai kifejezései.

Első közelítésben úgy tűnik, ez valóban így van, és az elmefilozófiai viták egyik hajtóereje a két homlokegyenest ellenkező intuitív meggyőződés konfliktusa. Egyes filozófusok például a legnyilvánvalóbb ténynek tartják a tudatosság létezését, míg mások egyenesen tagadják azt, és „független bizonyítékokat” követelnek a tudatosság létezésére, amikkel a másik tábor – hiába a legnyilvánvalóbb tény a tudatosság létezése – nem tud szolgálni számukra.

Amikor vitatkozni kezdenek egymással az ellentétes nézeten lévő filozófusok, gyakran úgy tűnik, hogy félreértik egymást, illetve elbeszélnek egymás mellett.

Amikor az antirevizionista megpróbálja elmagyarázni a revizionistának, mit ért a fenomenális tudatosságon, akkor hiába sorol fel olyan példákat, mint a kávé ízével vagy a rózsa illatával kapcsolatos standard példák, hiszen a revizionista számára ezek csupán tárgyak tulajdonságai. Megfordítva, amikor a revizionista megpróbálja elmagyarázni az antirevizionistának, hogy semmi rejtélyes nincsen a látási élményben, mert a látás mechanizmusait pontosan

megértettük, akkor az antirevizionista továbbra is azt fogja gondolni, hogy bármilyen aprólékosak is ezek a magyarázatok, épp csak a lényeg – maga a látási élmény – marad ki belőlük.

A revizionisták és antirevizionisták többek között azért nem tudják meggyőzni egymást, és azért tűnik úgy, hogy elbeszélnek egymás mellett érdemi vita helyett, mert az elmefilozófiai elméletek kétértelműek.

Előfordulhat, hogy egy revizionista vagy antirevizionista intuitív meggyőződéssel rendelkező szerző azzal a szándékkal fejt ki egy filozófiai elméletet, hogy meggyőzően képviselje intuitív meggyőződését. Minden ilyen elméletnek azonban van egy „ellentétes olvasata”, amely szembemegy a szerzői szándékokkal. Ennek oka az, hogy minden elmefilozófiai elméletnek előállítható revizionista és antirevizionista változata vagy értelmezése. Így mindig kétséges, hogy egy antirevizionista elmélet valóban arról szól-e, mint szerzői szándékai szerint, és mindig kétséges, hogy egy revizionista elmélet valóban sikeresen cáfolja vagy legalábbis határozottan tagadja-e a tudat létezését, és nem csupán figyelmen kívül hagyja.

4. A félreértések oka: a kétértelműség

Értekezésemben számos példáját mutatom be ennek. A „tudat tagadóinak” tartott behaviorista és eliminatív materialista szerzők elméleteiről közelebbről szemügyre véve azokat bebizonyosodik, hogy a tudat direkt tagadását meg sem kísérelték: vagy nem beszéltek egyáltalán a tudatról, vagy valamit tagadtak ugyan (például a dualizmust), de nem a tudat létezését. Másfelől azok a filozófusok, akik céljuknak tekintették, hogy világosan és egyértelműen megmutassák (többek között revizionista vitapartnereiknek), hogy mi is az a fenomenális tudatosság, amely bizonyos filozófusok számára annyi rejtélyt vet fel, nem jártak egyértelmű sikerrel. Mindent ugyanis, amit a fenomenális tudatosságról mondtak, lehetett úgy is érteni, mintha az, amit fenomenális tudatosságnak neveztek, csak egy kognitív funkció lenne a többi között.

Röviden, minden elmefilozófiai elmélet kétértelmű, mert lehetséges revizionista és antirevizionista olvasata – az elmélet szerzője pedig nem tudja kikényszeríteni, hogy elméletét revizionista vagy antirevizionista módon olvassák.

Hiába igaz esetleg, hogy történetesen a dualizmust antirevizionista szándékokkal szokták képviselni, az eliminativizmust pedig revizionistákkal: a dualizmusnak éppúgy adható revizionista olvasat, mint ahogy az eliminativizmusnak antirevizionista.

Ezért téves az a leegyszerűsítő értelmezés, amely az alapvető intuíciókat olyan filozófiai doktrínákkal kapcsolja össze, mint a materializmus vagy a dualizmus.

5. A filozófusok négyféle hozzáállása az elmefilozófiai vitákhoz

Amikor a filozófusok egymás elméleteit olvassák, vagy vitatkoznak egymással, alapvetően négyféle álláspont egyikére helyezkedhetnek. Lehetnek revizionisták vagy antirevizionisták, továbbá intuíció-pluralisták vagy intuíció-monisták. A négyféle álláspont rövidítése A1, R1, A2 és R2. Az A1 az olyan antirevizionista álláspontja, aki biztos benne, hogy vitapartnerei is antirevizionisták. Így ha esetleg úgy beszélnek, mint ahogyan a revizionisták szoktak, akkor az A1 álláspont híve megállapítja, hogy természetesen szó sincs arról, hogy vitapartnerei ne hinnének a tudat létezésében úgy, mint ő – mindössze csak másról beszélnek, témát váltanak. Az A2 az olyan antirevizionista álláspontja, aki viszont elfogadja, hogy valós különbség van az ő és a vele vitatkozó revizionista intuitív meggyőződéseiben. Akár azt is gondolhatja, hogy vitapartnere filozófiai zombi. Az R1 revizionista állásponton lévők feltételezik, hogy mindenki más revizionista, akárcsak ők. Így ha valaki úgy beszél, mint egy antirevizionista, az R1 állásponton lévők általában azt gyanítják, hogy az illető a hiányos tudományos ismeretei miatt keveredik misztifikációkba. Az egyik legtipikusabb R1 manőver a tudatossággal kapcsolatban realistákat vitalistának minősíteni. Az R2 álláspont azé a revizionistáé, aki elismeri, hogy nem mindenki revizionista. Az emberek egy része tehát félrevezető intuíciókkal rendelkezik, illúziókban szenved. Napjaink népszerű elmefilozófiai irányzata, az illuzionizmus, sok esetben az R2 pozíciót foglalja el, noha vannak R1 illuzionisták is (akik elismerik, hogy maguk is rendelkeznek a tudatossággal kapcsolatos illúziókkal).

Intuíció-monista álláspontról azért nehéz érdemi vitát folytatni, mert az intuíció-monisták feltételezik, hogy vitapartnerük alapvetően egyetért velük, csak valamiért másról beszél, vagy pedig elavult tudományos nézetekben hisz, és ilyen téren korrepetálásra szorul. Intuíció-pluralista álláspontról pedig azért, mert ha tudjuk, hogy vitapartnerünk számára más számít „nyilvánvaló ténynek” és más képtelenségnek, mint nekünk, akkor itt is csak korlátozott eredményeket várhatunk az érvektől.

Rorty egyik híres gondolat kísérlete az egyik lehetséges értelmezés szerint nem másról szól, mint arról, hogy milyen módon értelmezik egymás álláspontját a revizionisták és az antirevizionisták (akik Rorty példázatában földi emberek, illetve földönkívüliek). Rorty olyan

kétszer két álláspontot határoz meg, mely megfelel vagy legalábbis igen hasonló a fentebb tárgyalt kétszer két állásponthoz, és így valószínűleg az első filozófus, aki felismerte az elmefilozófiai elméleteket sújtó rendszeres kétértelműségek jelentőségét.

6. A kétértelműség eredete

Miért kétértelműek az elmefilozófiai elméletek? Miért van az, hogy a tudatosság egyszerre a legnyilvánvalóbb és a legmegfoghatatlanabb? Miért van az, hogy egyesek hiába követelnek bizonyítékokat a tudatosság létezése mellett, míg mások abszurdnak tartják a tudatosság létezésében való kételkedést?

A jelenség oka a fenomenális kognitív és szemantikai hozzáférhetetlensége, amit olyan szerzők, mint Ryle és Wittgenstein már több mint 70 éve leírtak. Dolgozatomban alaposan feldolgozom az említett szerzők idevágó állításait. Ennek a szakasznak a legfontosabb tanulsága, hogy sem Wittgenstein, sem Ryle, de még Farrell sem tekinthető olyan szerzőknek, ellentétben bizonyos kommentárokkal, akik tagadták volna a fenomenális tudatosság létezését. Azt viszont egyértelműen állították, hogy nem férünk hozzá a fenomenális állapotaink természetéhez semmiféle „közvetlen ismeretség” által. Bizonyos értelemben igen bensőséges „ismeretségben” vagyunk fenomenális állapotainkkal, viszont nem rendelkezünk róluk „közvetlen ismeretségből vett tudással”. Véleményem szerint ez a paradox episztemikus viszony nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a filozófia történetében sokszor hibásan interpretálták az antirevizionista intuíciókat.

7. Fogalmi infláció

A fenomenális hozzáférhetetlenségének egyik következménye az a filozófiatörténetben gyakran visszatérő tendencia, amit „fogalmi inflációnak” nevezek. A filozófusok időről időre szükségét érzik, hogy bevezessenek egy új terminus technicumot, amely kifejezetten a tapasztalat fenomenális aspektusára referál. A már használatban lévő fogalmak erre ugyanis alkalmatlannak tűnnek, mert különféle kontextusokban való használatuk során nem-fenomenális konnotációkkal „kontaminálódtak”. Tehát a filozófusok, annak érdekében, hogy világossá tegyék: a tapasztalat fenomenális aspektusáról kívánnak beszélni és nem másról, bevezetik például a korábban használt „érzet” fogalom helyett a „nyers érzet” fogalmát. Amíg csak annyi történik, hogy a filozófusok

kijelentették, hogy az új terminus márpedig a tapasztalat fenomenális aspektusára fog referálni, addig nincs baj.

Amikor azonban a bevezetett új fogalom bármiféle szerepet kap egy ismeretelméleti, percepcióelméleti, pszichológiai stb. elméletben, vagyis használják valamire, akkor azon nyomban „elveszti fenomenális jellegét”: ki lesz téve a revizionista értelmezésnek. Ha például az érzet egy episztemológiában a megismerés legkorábbi fázisában szerepet játszó állapotként jelenik meg, akkor az érzetet úgy is lehet értelmezni, hogy az nem más, mint a megismerés legkorábbi fázisában szerepet játszó állapot. Ekkor viszont az érzet olyasvalami, amivel egy filozófiai zombi is rendelkezhet, hiszen megismerésre egy zombi is képes. Ha bevezetjük a „nyers érzet” fogalmát annak érdekében, hogy az érzet fenomenális aspektusára referáljunk, akkor mihelyt a „nyers érzet” fogalom bármiféle használatot kap a fenomenális aspektusra való pusztán gesztusszerű referáláson kívül, vagyis mihelyt szerepet kap bármilyen elméletben, szintén nyomban ki lesz téve a revizionista értelmezés lehetőségének. Így aztán megfigyelhető az a tendencia, hogy az elmefilozófusok áttértek az „érzet” szó használatáról a „nyers érzet”-ére, később pedig a „kválé” került előtérbe, de a közelmúltban olyan cikkek is megjelentek, amelyek szerint már a „kválé” is használhatatlanná vált a tudat illékony fenomenális aspektusának megragadására.

8. Az egyensúlyi elmélet

Az a megfigyelés, hogy az elmefilozófiai elméleteket rendszeres kétértelműség sújtja, és ennek következtében az elmefilozófiai viták gyakran a patthelyzetek, egymás álláspontjának félreértése vagy a két malomban őrlés formáját öltik, elvezet a következő javaslathoz: előnyben kellene részesíteni az ún. „egyensúlyi elméletet”, vagyis azt az elméletet, amely a legkevésbé érzékeny a kétértelműségre. Mivel ez az elmélet nem más, mint a reduktív fizikalizmus bizonyos változata, ezért a filozófiai elméleteket sújtó kétértelműséggel kapcsolatos megállapítások végső soron egy reduktív fizikalizmus melletti érvehz vezetnek.

Az egyensúlyi elmélet olyan elmélet, mely két kritériumot teljesít: a megfelelés kritériumát és a redundancia kritériumát. Ez azt jelenti, hogy antirevizionista szemszögből nem „hagy ki” semmit, az antirevizionista kérdésekre az elmélet választ ad, vagy legalábbis körvonalazza azt, hogy keretein belül hogyan lehet választ adni rájuk. Mindezt pedig úgy éri el,

hogy nem feltételezi semmilyen olyan entitás vagy tulajdonság létezését, amelynek feltételezése revizionista szemszögből felesleges lenne.

Ennek következtében az egyensúlyi elmélet módosítás nélkül egyformán plauzibilis mind revizionista, mind antirevizionista szemszögből.

A szerep-funkcionalista és radikális behaviorista elméletek nem teljesítették a megfelelőség kritériumát, mivel „kihagyták” a tapasztalat fenomenális aspektusát, továbbá ezeknek az elméleteknek a keretein belül sok jellegzetes antirevizionista kérdésre nem lehet világos választ adni. Másrészt a dualista és egyéb non-reduktív elméletek vétének a redundancia kritériuma ellen, hiszen kizárólag azért posztulálják nem fizikai tulajdonságok, entitások vagy események létezését, hogy így szolgáltsanak igazságot az antirevizionista intuíciónak. Eközben azonban olyan feltevésekkel élnek, melyek revizionista szemszögből feleslegesek.

Továbbá Rorty, Block és Levine munkássága nyomán arra a következtetésre juthatunk, hogy az antirevizionista intuíciónak téves túlinterepretálása azt antifizikalista intuícióként értelmezni.

9. Az A-intuíció tartalmának pontosítása

A Block, valamint Dennett és kritikusaik között folytatott viták, valamint e Rorty és Levine munkássága alapján sor kerülhet az A-intuíció tartalmának pontosabb meghatározására. Az A-intuíció nem egyszerűen az az intuitív meggyőződés, hogy „létezik tudatosság”, hanem az, hogy a tudatosság valamiféle „konkrét valóság”: elménk intrinzikus jellemzője, vagy okkurrens folyamat. Ennek a nézetnek az egyik legvilágosabb kifejtője Rorty, aki szerint az elmefilozófiai viták alapvető kérdése az intrinzikusság kérdése körül forog. Rortynak ezt a diagnózisát nagymértékben helyesnek tartom, azonban nem fogadom el Rorty konklúzióit. Rorty szerint ugyanis a jelenlegi elmefilozófiai vitákon úgy lehet meghaladni, hogy a revizionista oldal mellett döntünk, és ha antirevizionista intuícióink vannak, azoktól igyekszünk megszabadulni. Álláspontom szerint ez a kétes megvalósíthatóságú manőver felesleges, ha dönthetünk az egyensúlyi elmélet mellett is.

10. A reduktív materializmus mint egyensúlyi elmélet

Miután felidéztek a fenomenális hozzáférhetlenségének Schlick, Ryle, Wittgenstein, Farrell és Feyerabend által kifejtett doktrínáját, valamint az A-intuíciónak Rorty, Levine, Block és mások által pontosított tartalmát, elérkezett az ideje annak, hogy közelebről szemügyre vegyük a reduktív materializmust mint ígéretes pályázót az egyensúlyi elmélet szerepére.

Értekezésemben a reduktív materialista elmefilozófia két generációját vizsgáltam meg. Viszonylag alaposabban az 50-es évekbeli kezdeteket (Place, Smart és Feigl elméletét), valamint nagy vonalakban Lewis és Armstrong elméletét. A materialista elmefilozófia későbbi fejleményeinek kiértékelése későbbi kutatások tárgya lehet.

Place, Smart és Feigl azért jó reprezentánsai az egyensúlyi elméletnek, mert miközben antirevizionista célkitűzéseikhez nem fér kétség, aközben igyekeztek a tudatról (Place), az érzetéről (Smart), és a nyers érzetéről, valamint „átélt élményeinkről” (Feigl) úgy mondani valamit, hogy ehhez ne kelljen kívül kerülni a fizikalizmuson. Ebben a korszakban az antirevizionisták rendszerint antifizikalisták voltak, mivel az antirevizionista intuíciónál vezérelve előbb-utóbb eljutottak arra az álláspontra, hogy a megismerő szubjektum fenomenális objektumokról vagy fenomenális tulajdonságokról szerez közvetlen ismeretségből vett tudást.

Az antirevizionista intuíció azonban nem antifizikalista intuíció, csupán a tudatosságra vonatkozó „valóságossági” – pontosabban konkrétsági, intrinzikussági, okkurrenségi intuíció. A materialisták a fenomenális tudatosságot fizikai állapotokkal, folyamatokkal és tulajdonságokkal azonosították, ezzel megfelelve az antirevizionista intuíció ezen értelmezésének. A tudat az agyunkban zajló fizikai folyamat. Érzeteink fenomenális aspektusa annak az állapotnak bizonyos fizikai tulajdonságaival azonos, amelybe az érzet megtapasztalása során kerülünk. Csakhogy introspekciónál révén nem látunk bele mentális állapotaink fizikai implementációs részleteibe. Ezért aki azt gondolja, hogy közvetlen hozzáférésünk van tapasztalatunk fenomenális aspektusához, az nem találja a materialista elméletet kielégítőnek az antirevizionista intuíció szempontjából. Place, Smart és Feigl azonban – Ryle, Wittgenstein és Schlick munkásságának ismerői – tisztában voltak a fenomenális hozzáférhetlenségének elvével, és így nem követték el az itt leírt hibás lépést, ami az antirevizionista intuíció antifizikalista túlinterpretálását eredményezi. Így tudtak egyensúlyi elméletet alkotni.

A reduktív materializmus egyik legnagyobb hatású képviselője Lewis, akinek elmélete a funkcionalizmust ötvözi a típus-azonosságelmélettel. A mentális állapotokat kauzális-funkcionális szerepeik alapján definiálja, ez a mentális-fizikai azonosítás Lewis-féle kétfázisú eljárásának első, analitikus lépése. A második lépésben aztán a tudomány fényt derít arra, hogy a kérdéses

funkcionális szerep betöltője történetesen egy bizonyos fizikai állapot. Ez az azonosítás második, empirikus lépése. A lewisi kép előnye, hogy, mint az értekezésben kifejtésre kerül, magyarázatot ad a tudattal kapcsolatos jólismert „rejtélyekre”, valamint igazságot szolgáltat népi pszichológiánknak, és nem mond ellent a fenomenális hozzáférhetetlenségéről elmondottaknak annak ellenére, hogy segít megérteni, hogy a gyakorlatban ez miért nem vezet paradox következményekhez. Így ha megértjük Lewis elméletét például a kválék materialisták számára is elfogadható, „gyengébb” fogalmáról, akkor végleg motivátlanná válnak az antirevizionista intuíció antifizikalista értelmezései, és nyilvánvalóvá válik, hogy a reduktív materializmus egyensúlyi elmélet.

Főbb forrásmunkák

- Armstrong, D. M. (1968) *A Materialist Theory of the Mind*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Block, N. (1995). On a Confusion about a Function of Consciousness. *Behavioral and Brain Sciences*, 18/2, 227-247.
- Chalmers, D. J. (1995/2004). Szemközt a tudat problémájával. Fordította Sutyák Tibor. *Vulgo*, 2004/2, 14-35.
- Dennett, D. C. (1991). *Consciousness Explained*. Boston, MA: Little, Brown and Co.
- Feigl, H. (1958). The 'mental' and the 'physical'. *Minnesota Studies in the Philosophy of Science*, 2, 370-497.
- Levine, J. (2001). *Purple Haze: The Puzzle of Consciousness*. New York: Oxford University Press USA.
- Lewis, D. (1966). An Argument for the Identity Theory. *Journal of Philosophy*, 63, 17-25.
- Lewis, D. (1980a). Mad Pain and Martian Pain. In Ned Block (ed.), *Readings in the Philosophy of Psychology*. Cambridge: Harvard University Press. 216-222.
- Place, U. T. (1956/2004). Is Consciousness a Brain Process? In Graham, G., Valentine, E. R. (eds.) *Identifying the Mind. Selected Papers of U. T. Place*. Oxford University Press. 45-52.
- Rorty, R. (1979). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rorty, R. (1998). Daniel Dennett on Intrinsicity. In Rorty, R.: *Truth and Progress: Philosophical Papers, Volume 3*. Cambridge: Cambridge University Press. 98-121.
- Ryle, G. (1949/1999). *A szellem fogalma*. Fordította: Altrichter Ferenc. Budapest: Osiris Kiadó.
- Smart, J. J. C. (1959). Sensations and Brain Processes. *Philosophical Review*, 68, 141-156.
- Sytsma, J. (2010). Phenomenal consciousness as scientific phenomenon? A critical investigation of the new science of consciousness. Doktori értekezés, University of Pittsburgh.
- Wittgenstein, L. (1953/1998). *Filozófiai vizsgálódások*. Fordította Neumer Katalin. Budapest: Atlantisz Kiadó.

A témában elhangzott konferencia-előadások

Ambiguities in the Interpretation of Theories in the Philosophy of Mind: an Argument for Reductive Materialism. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia, Pécs, 2018.

A mentális sokaság problémája és a reduktív fizikalizmus. XXV. Tavaszi Szél Konferencia, Pécs, 2022.